

Захарова Л.Г.,

старший викладач кафедри прикладної психології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв

РОЗБУДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Рівень розвитку та благополуччя суспільства визначається у тому числі у ставленні до найбільш вразливих його членів. До такої групи можна віднести і осіб з інвалідністю, фізичними та ментальними особливостями функціонування. В Конвенції про права осіб з інвалідністю, яка була прийнята ООН у 2006 р. та ратифікована в Україні у 2009 р. було введено поняття «інклюзія», як процес включення осіб з інвалідністю на рівних засадах у всі суспільні процеси. З того часу в нашій країні було зроблено багато кроків по створенню доступності та недискримінації осіб, які мають особливості функціонування.

Зокрема, було удосконалено трудове законодавство, щоб забезпечити право осіб з інвалідністю на працю. Особі з інвалідністю згідно законодавства роботодавець не має права відмовити у прийомі на роботу, зобов'язаний облаштувати робоче місце відповідно до потреб працівника та забезпечити всі встановлені пільги (зарплатня, відпустка). У центрах зайнятості проводиться спеціальне навчання осіб з інвалідністю з метою набуття ними нової спеціальності з урахуванням наявного стану здоров'я.

У законі України «Про освіту» з'явився розділ «Освіта осіб з особливими освітніми потребами», в якому прописується система інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (до яких відносять не тільки дітей з інвалідністю). Згідно положенням цього розділу батьки мають право обирати форму навчання своєї дитини відповідно до рекомендацій, які надані фахівцями. Для визначення можливостей дитини у навчанні створено систему інклюзивно-ресурсних центрів, відкрито нову посаду «асистент»: у школі це асистент вчителя, у дошкільному закладі – асистент вихователя. Таким чином кожна дитина отримала право на відвідування навчального закладу разом з усіма іншими дітьми. Постійно проводяться навчання педагогів щодо навчання, виховання та супроводу дітей з особливими потребами.

Розвиваються параолімпійські види спорту за підтримки держави: наші спортсмени з інвалідністю займають призові місця на міжнародних змаганнях та встановлюють рекорди у таких видах спорту як фехтування на візках, легка атлетика, плавання, пауерліфтинг. На останніх параолімпійських іграх за загальною кількістю медалей Україна посіла 6-те місце!

Змінено ДБН (державні будівельні норми) з урахуванням забезпечення фізичної доступності маломобільних груп населення до всіх об'єктів та споруд. В них прописані обов'язки власників споруд, приміщень, виробничих та суспільних просторів різної форми власності щодо створення умов доступності ВСІХ груп населення. Створено державні комісії щодо контролю за дотриманням ДБН, які постійно проводять

моніторинг безбар'єрності установ загального користування. Пандуси, підйомники, тактильні доріжки, звукові світлофори, таблички зі шрифтом Брайля поступово стають буденністю нашого життя.

В громадському просторі іде зростання організацій, ініціатив, об'єднань, які або засновані особами з інвалідністю задля реалізації своїх прав і потреб, або є такими, що опікуються адвокацією їх прав на включення у всі сфери життя країни і суспільства. організації Гасло, яке їх об'єднує: «Нічого для нас без нас!», свідчить, що особи з інвалідністю все більше усвідомлюють себе не просто як громадян, членів суспільства та місцевих і професійних спільнот, а ще таким, які впливають на якість свого життя, не чекають, коли їм допоможуть, їх забезпечать, їх помітять.

Нажаль потреба у таких ініціативах та об'єднаннях виникла не на пустому місці. Довгий час вважалось, що «інваліди» самі мало що можуть. Статус інваліда передбачав автоматично, що людина буде виключена із активного життя суспільства: фізична недоступність не давала вільно пересуватись, відсутність законодавчих норм перешкоджала професійній діяльності, навчанню, веденню культурного життя, та й нормального життя взагалі. Пересічні громадяни звикли, що на вулицях їх міст та селищ немає таких «особливих» людей, вони або сидять вдома, або знаходяться у спеціальних закритих закладах. Вони були «невидимі»! Створювалась ілюзія благополуччя суспільства на кшталт дитячої гри в схованки: якщо я не бачу поганого, то його і не існує. Але ж особи з особливими потребами були завжди.

Про проблеми «інвалідів» було не прийнято говорити вголос, при створенні суспільних просторів, споруд, навіть, приміщень для житла не передбачалось, що в них можуть знаходитись люди, які мають особливі потреби. Більше того, крім самої особи з інвалідністю у це невидиме коло попадали і їхні близькі: батьки, діти. І «жити з інвалідом» передбачало брати на себе тягар відповідальності, фізичного перевантаження, зниження якості життя, відмови від будь-якого виду відпочинку, обмеження соціальних контактів. Тому люди намагались позбавитись від таких складнощів, а держава пропонувала ПНІ, Будинки інвалідів, закриті лікарні як підтримку того лакування дійсності. Тільки нещодавно із звичної практики вийшло у пологових будинках пропонувати відмовитись від «не такої», хворої дитини. До речі, лікарі, які це пропонували, думали що піклуються про майбутнє і родини і дитини. Адже вони знали, з якими труднощами зустрінеться родина, яка виховує дитину з інвалідністю. Від фізичної недоступності до неможливості бути прийнятим у суспільні інститути (освіта, культура, спорт, професійна діяльність). Часто оточення родини не знало про існування такого члена сім'ї. І не тільки тому, що їх не було видно. Часто-густо замість підтримки та допомоги на всіх рівнях суспільного життя і люди з інвалідністю і їх рідні отримували зневагу та осуд.

Відлуння такої традиції сьогодні гальмує розвиток інклюзії в українському суспільстві. Можна прослідкувати її наслідки на багатьох прикладах. Найбільш яскравими є так звані повсякденні практики. Наприклад, у розмові до сих пір залишились слова «інвалід» замість особа з інвалідністю, «даун» замість людина з синдромом Дауна, образливе «дцпешнік» замість людина з ДЦП (дитячий церебральний параліч), «колясочник» та безліч інших слів та виразів, що

дискримінують велику кількість людей. Навіть нові слова, якими називають людей з особливостями розвитку та функціонування несуть в собі певний принижуючий відтінок: «інклюзивщик», «інклюзениш» - дитина на інклюзивній формі навчання; «сонячні діти» - діти з синдромом Дауна; «людина дощу» - людина з аутизмом. Такі евфемізми підтверджують, що для промовця існує спочатку особливість, яка заважає людині повноцінно функціонувати, а потім вже сама людини з її бажаннями, потребами, мріями, особливостями характеру.

Неготовність до впровадження інклюзії можливо спостерігати, коли особи з інвалідністю та особливостями функціонування наполягають на дотримання свої прав на освіту, медичне забезпечення та реабілітацію, професійну діяльність. До сих пір у цих сферах існують перешкоди для вільного доступу, починаючи від фізичної доступності, включення у соціальні стосунки та потреби створення спеціальних умов.

Цікавим феноменом є так звані «інклюзивні практики», «інклюзивні студії», «інклюзивні мистецькі заходи». Начебто слово «інклюзія» в назві передбачає, що особа з інвалідністю приймає в ньому участь на рівних з іншими. Але частіше за все учасниками є самі особи з інвалідністю та їх близькі, друзі, знайомі. Пересічні громадяни здебільшого уникають приймати активну участь в цих «інклюзивних» практиках. Хоча сам факт того, що вони є свідчить про те, що з'являється простір, в якому особи з інвалідністю стають активними діячами, які можуть вирішувати самі свої долю, реалізовувати свої соціальні, культурні, духовні потреби. Принцип «Нічого для нас без нас» дає їм можливість відчувати власні сили, вплив не тільки на власне життя, але й на життя всього суспільства, виховувати в суспільстві справжню толерантність та розуміння інклюзії як звичайного явища для розвинутого суспільства.

Гарним сигналом того, що інклюзія стає частиною нашого життя є те, що стало неприйнятним говорити зневажливо про осіб з обмеженнями функціонування. Навпаки, серед активної молоді стає трендом приймати участь на волонтерських засадах у проектах, пов'язаних з впровадженням інклюзії в різні сфери життєдіяльності: мистецькі конкурси та виступи, спортивні змагання, розважальні заходи, спільний перегляд та обговорення фільмів, вистав. Інклюзивна форма освіти стала можливістю так званих «нормотипових» людей зустрітися з «особливими», навчитись з ними взаємодіяти, розуміти, що це такі ж самі люди, з тими самими потребами, бажаннями, талантами, що й у інших. Завдяки цьому росте нове покоління, у якого відмінність фізична або поведінкова не викликає страху, ніяковіння або агресії. Тому що справжня інклюзія – процес двосторонній. Особи з інвалідність навчаються жити в світі за межами близького кола. А всі інші люди звикають, що світ різний, і інакший не означає страшний, тривожний або відразний. Він просто інакший.

Таким чином, особи з інвалідністю отримали можливість включатись у всі сфери життя нашого суспільства, але говорити про високий рівень розвитку інклюзії в Україні ще передчасно. Як будь-які процеси, вона має укорінитись у свідомості, у суспільних практиках, у повсякденному існуванні та так званому «культурному коді». Адже, як вже було сказано, рівень розвитку суспільства визначається рівнем включення та благополуччя найбільш вразливих його членів.